

بررسی وضعیت تحصیلی و شغلی فارغ التحصیلان شاخه کاردانش در رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت و مقایسه آن با وضعیت فارغ التحصیلان شاخه نظری

دکتر مهدی شریعت‌زاده*

چکیده

هدف کلی این مطالعه، بررسی وضعیت فارغ التحصیلان رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت شاخه کاردانش و مقایسه وضعیت آنان به ویژه از نظر اشتغال در بازار کار با فارغ التحصیلان شاخه نظری است. این پژوهش، از نوع توصیفی است که به روش پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق فارغ التحصیلان شاخه کاردانش (گروه مطالعه) و نظری (گروه مقایسه) در سالهای تحصیلی ۱۳۷۹-۱۳۷۸ تا ۱۳۸۰-۸۱ هنرستانهای کاردانش و دبیرستانهای سراسر کشور هستند. نمونه آماری با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای تعیین گردید. ابزار اصلی این تحقیق پرسشنامه بود.

یافته‌های این تحقیق نشان داد که اکثر دانش‌آموزانی که جذب رشته‌های فوق‌الذکر در شاخه کاردانش شده‌اند، از نظر وضعیت تحصیلی و آموزشی، در حد متوسط و بالاتر قرار دارند و علاقه شخصی دانش‌آموزان، مهمترین عامل جذب آنان به شاخه کاردانش است. نتایج نشان داد که ۴۵/۲ درصد فارغ التحصیلان نظری و ۲۳/۲ درصد فارغ التحصیلان کاردانش علاقه‌مند به ادامه تحصیل در رشته خود در دانشگاه هستند. ۱۷/۷ درصد فارغ التحصیلان کاردانش، ۱۵/۸ درصد فارغ التحصیلان شاخه نظری در زمان انجام دادن مطالعه شاغل بوده‌اند و اکثریت شاغلان شاخه کاردانش از طریق معرفی دوستان و آشنایان شاغل شده‌اند. همچنین ارتباط میان رشته تحصیلی فارغ التحصیلان شاخه کاردانش در رشته‌های مذکور و شغل فعلی آنان بالاتر از حد متوسط گزارش شده است. بهبود بخشیدن به کیفیت آموزشهای مهارتی کاردانش، اتخاذ رویکرد عدم تمرکز در برنامه‌ریزیهای شاخه کاردانش و توسعه متوازن رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت از جمله پیشنهاداتی است که با بهره‌گیری از نتایج این پژوهش ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: وضعیت تحصیلی و شغلی، فارغ التحصیل، شاخه کاردانش، شاخه نظری

مقدمه

در پی تحولات گسترده در نظام آموزش متوسطه، به عنوان الگویی جدید از ارتباط میان نظام آموزش متوسطه فنی و حرفه‌ای و نیازهای بازار کار، از سال تحصیلی ۷۲-۱۳۷۱ شاخه کاردانش در کشور به اجرا درآمد. هدف از تأسیس و اجرای این شاخه، تربیت نیروی انسانی مورد نیاز بخشهای صنعت، خدمات و کشاورزی، در سطح کارگر نیمه‌ماهر، ماهر، سرپرست کارگاه و استادکار است. با گذشت ۱۵ سال از تأسیس برنامه شاخه کاردانش در ایران که به تعبیر یکی از مسئولان سابق وزارت آموزش و پرورش، مهم‌ترین پیام نظام جدید آموزش متوسطه محسوب می‌گردد (فانی، ۱۳۷۸)، تاکنون بررسی جامع و فراگیری از وضعیت فارغ‌التحصیلان از آن به عمل نیامده است. با وجود آنکه مجریان این برنامه استقبال دانش‌آموزان از تحصیل در این شاخه را بسیار قابل توجه ارزیابی می‌کنند و بر مبنای آن کماکان به توسعه کمی رشته‌های کاردانش و افزایش دانش‌آموزان شاغل به تحصیل در این شاخه مبادرت می‌ورزند، اما از وضعیت فارغ‌التحصیلان شاخه مذکور و به ویژه از نظر میزان رضایت آنان از تحصیل در شاخه کاردانش، تناسب و کفایت مهارت آنان برای اشتغال و نهایتاً میزان اشتغال آنان در بازار کار اطلاعات روشن و مستدلی در دست نیست. از سویی هم یافته‌های پژوهشهای انجام شده در این زمینه (برای مثال مهدی‌زاده، ۱۳۷۶؛ حق‌پرست، ۱۳۷۷؛ جلالی، ۱۳۷۹؛ فتح‌آبادی، ۱۳۸۰؛ لرستانی، ۱۳۸۱ و برزگر ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲) که طی سالهای اخیر دهه گذشته در سطح استانهای کشور انجام شده است، بر ابهامات و نگرانیهای موجود درباره کارایی بیرونی فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش می‌افزاید؛ زیرا این یافته‌ها، ارزیابی مثبتی از وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان این رشته‌ها در بازار کار و تناسب و کفایت مهارتهای حرفه‌ای آنان ارائه نمی‌دهند. پژوهشهای انجام شده در دیگر کشورها که به نوعی مرتبط هستند با موضوع این پژوهش (از جمله، گرانت^۱ (۱۹۹۲)، راملی^۲ (۱۹۹۹)، سانگ‌هون بای^۳ (۲۰۰۶)، روجرسکی^۴ (۲۰۰۲)، لهمان^۵ (۲۰۰۳)، عبدول منان^۶ (۲۰۰۷) به نوعی مؤید یافته‌های فوق هستند. با توجه به موارد بالا، پژوهش حاضر با هدف ارائه چشم‌اندازی مستند و روشن از وضعیت تحصیلی و شغلی فارغ‌التحصیلان

-
1. Grant
  2. Ramlee
  3. sanghoon Bae
  4. Rojerski
  5. Lehman
  6. Abdul Mannan

شاخه کاردانش در رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت و به ویژه مقایسه وضعیت آنان با فارغ‌التحصیلان شاخه نظری طراحی شده است.

پیشینه پژوهش

بر اساس بررسی‌های انجام شده در زمینه پیشینه پژوهش‌های وضعیت تحصیلی و شغلی فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش و مقایسه آن با فارغ‌التحصیلان شاخه نظری تا کنون پژوهشی صورت نگرفته است. از پژوهش‌هایی که تا حدی مشابه این پژوهش است، می‌توان پژوهش خراطدوست را عنوان کرد که در سال ۱۳۷۱ با عنوان «بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان پسر (سال ۶۵) هنرستان فنی و حرفه‌ای و کشاورزی و مقایسه آن با اشتغال تعداد مشابه فارغ‌التحصیلان پسر دبیرستانهای نظری در شهر تهران» به اجرا در آمده است. براساس یافته‌های این پژوهش فارغ‌التحصیلان هنرستانهای فنی و حرفه‌ای و کشاورزی زودتر از فارغ‌التحصیلان نظری جذب بازار کار شده‌اند و نسبت بیکاران فارغ‌التحصیلان فنی و حرفه‌ای با دبیرستانهای نظری تفاوتی ندارد.

پژوهش‌های دیگری که طیفی گسترده را شامل می‌شود، مربوط به وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در بازار کار است که در سطح استانهای کشور صورت گرفته است که عناوین و یافته‌های حاصل از اجرای برخی از آنها ارائه می‌شود.

پناهی (۱۳۷۹) وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در شهرستان اردبیل در سالهای ۷۹-۷۶ را مورد بررسی قرار داده و نتیجه گرفته است که از مجموع افراد مورد مطالعه ۲۱/۳۷ درصد شاغل، ۷۴/۰۵ درصد بیکار، ۲/۲۹ درصد مشغول به تحصیل و ۲/۲۹ درصد مشغول گذراندن خدمت سربازی هستند. خانی (۱۳۸۰) در بررسی وضعیت اشتغال و عوامل مرتبط با اشتغال دانش - آموختگان کاردانش در استان خراسان نتیجه می‌گیرد که ۲۰/۶ درصد دانش‌آموختگان مورد مطالعه شاغل، ۳۴/۱ درصد بیکار، ۲۴/۴ درصد دانشجو، ۸/۱ درصد سرباز، ۱۲/۵ درصد خانه‌دار و ۳ درصد طلبه بوده‌اند. جلالی (۱۳۷۹) در بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش ورودیهای ۷۴ - ۷۳ در شهرستانهای استان تهران نتیجه گرفته است که نیمی از فارغ‌التحصیلان اکنون بیکار و نیمی دیگر شاغل هستند. برزگر (۱۳۸۲) در مطالعه وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان رشته‌های نقشه‌کشی ساختمان و حسابداری شاخه کاردانش در

شهرستانهای استان تهران می‌نویسد که ۲۸ درصد فارغ‌التحصیلان مورد مطالعه شاغل، ۴۵ درصد بیکار، ۱۴ درصد در حال تحصیل، ۵ درصد خانه‌دار و ۸ درصد در حال انجام خدمت سربازی بودند. برزگر (۱۳۸۱) در مطالعه‌ای دیگر با عنوان «بررسی وضعیت اشتغال مهارت‌آموختگان رشته‌های کامپیوتر و الکترونیک شاخه کاردانش در شهر تهران» نتیجه می‌گیرد که از مجموع ۳۸۲ نفر فارغ‌التحصیلان مورد نظر، ۲۴ درصد شاغل، ۴۰ درصد بیکار، ۲۸ درصد در حال تحصیل و ۸ درصد در حال انجام خدمت وظیفه هستند.

عطاران (۱۳۸۰) در پژوهش بررسی وضعیت و عوامل مرتبط با اشتغال دانش‌آموختگان شاخه کاردانش نتایج زیر را ارائه کرده است:

۲۹ درصد فارغ‌التحصیلان شاغل یا اشتغال توأم با تحصیل، ۲۴ درصد در حال تحصیل، ۲۲/۳ درصد بیکار جویای کار و ۴۸/۳ درصد بیکار هستند.

نتایج پژوهشهای انجام شده در زمینه وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان کاردانش، نشان می‌دهد که میانگین نسبت اشتغال به کار فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در استانهای کشور ۱۰ تا ۳۰ درصد فارغ‌التحصیلان است.

اهداف پژوهش

هدف کلی این مطالعه، بررسی وضعیت تحصیلی و شغلی فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت و مقایسه وضعیت اشتغال آنان با فارغ‌التحصیلان شاخه نظری می‌باشد. اهداف ویژه این پژوهش عبارتند از:

۱. توصیف ویژگیهای جمعیت‌شناختی و تحصیلی فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش؛ در رشته‌های مذکور
۲. بررسی انگیزه‌ها و عوامل مؤثر در انتخاب رشته فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش؛ در رشته‌های مذکور
۳. بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در رشته‌های مذکور در بازار کار و مقایسه آن با وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه نظری.

روش تحقیق

روش انجام دادن این پژوهش، با توجه به ماهیت آن از نوع توصیفی است که به شیوه پیمایشی انجام شده است. در انجام دادن این پژوهش، اطلاعات مورد نیاز از وضعیت فارغ‌التحصیلان گروه مطالعه و مقایسه گردآوری می‌شود.

جامعه آماری: جامعه آماری این پژوهش شامل دو گروه مطالعه و مقایسه است.

الف) گروه مطالعه: این گروه شامل فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در سالهای تحصیلی ۷۹-۱۳۷۸ تا ۸۱-۱۳۸۰ رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت وزارت آموزش و پرورش است.

ب) گروه مقایسه: این گروه شامل فارغ‌التحصیلان شاخه نظری در رشته‌های علوم انسانی، علوم تجربی و علوم ریاضی سالهای تحصیلی ۷۹-۱۳۷۸ تا ۸۱-۱۳۸۰ وزارت آموزش و پرورش می‌باشند.

نمونه آماری: با توجه به گستردگی جامعه آماری و ناهمگون بودن آن از نظر اقلیمی و وضعیت اقتصادی-اجتماعی به منظور تعیین نمونه‌ای معرف از جامعه آماری از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شده است. به همین جهت در گام اول، کشور به ۵ منطقه جغرافیایی تقسیم و از هر منطقه ۲ استان به طور تصادفی انتخاب شد، اما پژوهش در سطح ۹ استان به اجرا درآمد. استانهای نه‌گانه شامل موارد زیرند:

آذربایجان شرقی، خراسان جنوبی، خوزستان، شهرستانهای استان تهران، مرکزی، کرمان، کرمانشاه، همدان، هرمزگان، مازندران

برای تعیین حجم نمونه فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش از فرمول مورگان استفاده شد.

$$s = \frac{x^2 np(1-p)}{d^2(n-1) + x^2 p(1-p)}$$

بر اساس این رابطه حجم نمونه گروه مطالعه یعنی فارغ‌التحصیلان کاردانش برآورد شد. برای برآورد حجم نمونه ابتدا جامعه فارغ‌التحصیلان در هر سال در فرمول جایگزین و برای هر استان نمونه انتخاب شده است. سپس حجم نمونه برآورد شده بر اساس جنسیت، تفکیک رشته و استان نیز محاسبه و مشخص شد که به تفصیل در جدول شماره ۱ آمده است. حجم نمونه بر اساس سه رشته کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت به نسبت ۴۵ درصد، ۴۵ درصد و ۱۰ درصد توزیع گردید. توزیع کمی نمونه بر اساس نسبت تقریبی ۳۵ درصد از شهر مرکز استان و ۶۵ درصد از ۴ شهر تابعه انتخاب شد.

نمونه آماری گروه مقایسه نیز با حداقل نمونه مورد نیاز (۳۰ نفر) و در نظر گرفتن جنسیت، ۶۰ نفر (۳۰ نفر دختر، ۳۰ نفر پسر)، از ۳ رشته شاخه نظری، جمعاً ۱۸۰ نفر از هر استان، و در ۹ استانهای نمونه آماری به ۱۶۲۰ نفر بالغ گردید.

ابزار گردآوری داده‌ها

برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز در زمینه گروه مطالعه و مقایسه از پرسشنامه استفاده شد. پرسشنامه گروه مطالعه و مقایسه از ۳ بخش اصلی شامل مشخصات فردی، مشخصات تحصیلی و وضعیت شغلی تشکیل شده که در هر بخش متناسب با سؤالات پژوهش، پرسشهایی مطرح شده است. برای اطمینان از روایی پرسشنامه از نظرات افراد متخصص بهره‌گیری شده است. تعیین پایایی پرسشنامه از طریق بازآزمایی صورت گرفت و پایایی آن در حدود ۸۵٪ برای این تحقیق به دست آمده که اعتبار قابل قبولی است.

حجم نمونه‌های گردآوری شده

در مجموع تعداد ۶۳۱ نسخه پرسشنامه از گروه مطالعه (فارغ‌التحصیلان شاخهٔ کاردانش)، و ۱۴۸۶ نسخه پرسشنامه از گروه مقایسه (فارغ‌التحصیلان شاخهٔ نظری) در سراسر کشور گردآوری شده است. جدول شماره (۱) حجم نمونه برآورد شده و حجم نمونهٔ تحقق یافته را نشان می‌دهد.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

با توجه به پرسشهای پژوهش، در تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی شامل فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار، واریانس و... استفاده شده است.

جدول شماره ۱. جدول شهرهای نمونه آماری و حجم نمونه استانی

ردیف	نام استان	نمونه آماری فارغ‌التحصیلان			حجم نمونه اجرا شده
		دختر	پسر	جمع حجم نمونه	
۱	آذربایجان شرقی	۳۶۸	۴۴۹	۸۱۷	۴۳۲
۲	خراسان جنوبی	۳۰۹	۳۷۹	۶۸۸	۳۱۷
۳	خوزستان	۴۳۸	۵۳۶	۹۷۴	۸۱۹
۴	کرمان	۴۳۰	۵۱۵	۹۴۵	۹۴۵
۵	کرمانشاه	۳۳۹	۴۱۴	۷۵۳	۶۴۹
۶	شهرهای استان تهران	۴۷۷	۵۸۵	۱۰۶۲	۱۰۴۸
۷	مازندران	۳۸۹	۴۷۵	۸۶۴	۸۴۲
۸	مرکزی	۳۵۲	۴۲۹	۷۸۱	۶۰۲
۹	همدان	۲۰۶	۲۵۳	۴۵۹	۳۹۳
	جمع کل	۳۳۰۸	۴۰۳۵	۷۳۴۳	۶۱۱۷

ویژگیهای جمعیت شناختی فارغ‌التحصیلان شاخهٔ کاردانش

در این بخش ویژگیهای جمعیت شناختی شامل سن، محل سکونت، شغل پدر و مادر، میزان سواد پدر و مادر و تعداد فرزندان خانواده مورد مطالعه قرار گرفت که خلاصه نتایج به ترتیب زیر

است: میانگین سنی افراد مورد مطالعه ۲۱/۶ سال است و بیشترین فراوانی افراد مورد مطالعه (۵۲ درصد) در طبقه سنی ۱۹-۲۲ قرار دارد. ۸۱/۳ درصد فارغ‌التحصیلان مورد مطالعه ساکن شهر و بقیه ساکن روستا هستند. ۴۴ درصد پدران فارغ‌التحصیلان شاخهٔ کاردانش، دارای شغل آزاد و پس از آن به ترتیب ۱۷/۶ درصد کارمند و ۱۳/۸ درصد کشاورز هستند. شغل مادر بیش از ۹۰ درصد پاسخگویان خانه‌داری است. از نظر سطح سواد، در حدود ۷۲/۵ درصد از پدران و ۸۲/۹ درصد از مادران فارغ‌التحصیلان کاردانش، دارای مدرک تحصیلی پایین‌تر از دیپلم هستند. میانگین تعداد فرزندان خانواده در حدود ۵ نفر است. همچنین، میانگین درآمد خانوادهٔ فارغ‌التحصیلان شاخهٔ کاردانش با توجه به اطلاعات اخذ شده از آنان، در زمان انجام مطالعه، ماهانه ۲۳۸ هزار تومان در ماه محاسبه شده است.

جمع بندی ویژگیهای جمعیت شناختی فارغ‌التحصیلان کاردانش در رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت بر اساس شاخصهای فوق نشان می‌دهد که بیشتر فارغ‌التحصیلان مورد مطالعه از نظر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به خانواده‌های متوسط به پایین جامعه تعلق دارند. این یافته با نتایج مطالعات شفيعی (۱۳۸۱)، نیرومند (۱۳۸۱) و یوپینگ هانگ^۱ (۱۹۹۴) همخوانی و هماهنگی دارد.

ویژگیهای تحصیلی فارغ‌التحصیلان شاخهٔ کاردانش

ویژگیهای تحصیلی فارغ‌التحصیلان رشته‌های فوق‌الذکر از نظر معدل سال اول دبیرستان و معدل دیپلم بررسی شد. نتایج حاصل نشان می‌دهد که میانگین معدل سال اول دبیرستان فارغ‌التحصیلان کاردانش، ۱۴/۴۹ و میانگین معدل دیپلم آنها ۱۴/۶۵ است. از تحلیل دو متغیر فوق (یعنی معدل سال اول و معدل دیپلم فارغ‌التحصیلان) می‌توان نتیجه گرفت که اکثریت دانش‌آموزانی که جذب شاخهٔ کاردانش در رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت شده‌اند، از نظر سابقهٔ تحصیلی و آموزشی در وضعیت متوسط قرار دارند، مقایسهٔ نتایج این تحقیق با یافته‌های مطالعات انجام شده از جمله مطيعی (۱۳۷۶) و نفیسی (۱۳۷۸) جلالی‌پور (۱۳۷۰) و برزگر (۱۳۸۲) تفاوت دارد. زیرا آنان در مطالعات خود براین مسئله تأکید دارند که افرادی که به رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش وارد می‌شوند، اکثراً از دانش‌آموزانی هستند که امکان ادامه تحصیل در سایر رشته‌ها را ندارند و از سابقهٔ تحصیلی و آموزشی ضعیفی برخوردار هستند.

عوامل مؤثر در انتخاب رشته و جذب فارغ التحصیلان به شاخهٔ کاردانش

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که علاقهٔ شخصی فارغ التحصیلان شاخه کاردانش، (در ۳ رشته مورد مطالعه) مهمترین عامل جذب آنان به شاخهٔ کاردانش است، زیرا اکثریت فارغ التحصیلان تأثیر علاقهٔ شخصی خود را در جذب به شاخهٔ کاردانش در حد "زیاد" و "خیلی زیاد" بیان کرده‌اند. میانگین وزنی به دست آمده "۴/۱۱" است و عوامل تأثیرگذار دیگر به ترتیب توصیهٔ پدر و مادر با میانگین "۳/۲۹"، توصیهٔ مشاور با میانگین "۳/۰۸"، توصیهٔ دوستان و همکلاسان با میانگین "۳/۰۶" در رتبه‌های بعدی قرار دارند. نداشتن شرایط ادامه تحصیل در سایر رشته‌ها با میانگین "۲/۶۱" کمترین تأثیر را در انتخاب و جذب فارغ التحصیلان به شاخهٔ کاردانش داشته است. یافته اخیر نیز با نتایج مطالعه مطیعی (۱۳۷۶) و نفیسی (۱۳۸۷) و برزگر (۱۳۸۲) همخوانی ندارد.

جدول شماره ۲. توزیع نظرات پاسخگویان از نظر عوامل مؤثر بر انتخاب رشتهٔ تحصیلی در شاخهٔ کاردانش

گویه	گزینه	فرد	ن	میانگین	انحراف معیار	رتبه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	رتبه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	رتبه	تعداد	
																فرد
علاقه شخصی	۴	۷۳	۱۵۸	۷۶۲	۱۷۱۶	۱	۱۸۱۳	۴۵۲۲	۰/۹۱۷	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
	%	۱/۶	۳/۵	۱۶/۹	۳۷/۹	۴۰/۱	۱۰۰	۱۰۰								
توصیه پدر و مادر	۴	۳۵۰	۶۴۴	۱۴۶۷	۱۴۰۳	۲	۶۲۴	۴۴۸۸	۱/۱۱۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	
	%	۷/۸	۱۴/۳	۳۲/۷	۳۱/۳	۱۳/۹	۱۰۰	۱۰۰								
نداشتن شرایط تحصیل در سایر رشته‌ها	۴	۱۱۵۶	۱۰۲۹	۱۰۱۰	۶۹۹	۵	۴۹۴	۴۳۷۸	۱/۲۳۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
	%	۲۶/۴	۲۳/۵	۲۳/۱	۱۶	۱۱/۱	۱۰۰	۱۰۰								
توصیه مشاور	۴	۵۸۶	۸۱۷	۱۲۱۶	۱۲۰۷	۳	۵۸۳	۴۴۰۹	۱/۲۲۹	۳	۳	۳	۳	۳	۳	
	%	۱۳/۳	۱۸/۵	۲۷/۶	۲۷/۷	۱۳/۲	۱۰۰	۱۰۰								
توصیه دوستان و همکلاسان	۴	۵۶۹	۸۶۴	۱۲۴۸	۱۲۰۵	۴	۵۴۷	۴۴۳۳	۱/۲۱۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	
	%	۱۲/۸	۱۹/۵	۲۸/۲	۲۷/۲	۱۲/۳	۱۰۰	۱۰۰								

مقیاس: ۱=خیلی کم، ۲=کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد، ۵=خیلی زیاد

وضعیت رضایت از تحصیل فارغ التحصیلان در شاخهٔ کاردانش

در حدود ۹۳ درصد فارغ التحصیلان شاخه کاردانش در سه رشته کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت میزان رضایت خود را در بدو ورود و تحصیل در شاخهٔ کاردانش بالاتر از متوسط تا خیلی زیاد عنوان کرده‌اند. میانگین میزان رضایت آنان، ۳/۹۸ است. این میزان رضایت که پس از فراغت از تحصیل به میزان ۳/۶۸ درصد کاهش یافته، بیانگر آن است که میزان رضایت فارغ التحصیلان کاردانش در سطح بالایی قرار دارد. در تأیید و حمایت این یافته می‌توان به میزان تمایل فارغ التحصیلان برای ادامه تحصیل در رشتهٔ مرتبط با دیپلم کاردانش اشاره کرد، که در حدود

۸۷ درصد آنها میزان تمایل خود را از متوسط تا خیلی زیاد ابراز کرده‌اند که میانگین آن "۳/۸۷" است. این تمایل بالا را می‌توان ناشی از رضایت فارغ‌التحصیلان از تحصیل در شاخهٔ کاردانش به حساب آورد. علاوه بر آن اعلام نظر ۵۲ درصد فارغ‌التحصیلان که حاضر هستند انتخاب رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت شاخه کاردانش را به دوستان خود توصیه کنند، یافته‌ای دیگر در تأیید رضایت فارغ‌التحصیلان از تحصیل در شاخهٔ کاردانش است (جدول شماره ۳). در یک جمع‌بندی، می‌توان نتیجه گرفت که دانش‌آموزان شاخهٔ کاردانش، از تحصیل در شاخهٔ کاردانش در سه رشته کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت، راضی هستند، زیرا مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در انتخاب و تحصیل در این شاخه، علاقهٔ شخصی آنها بوده است. البته عوامل دیگر مانند توصیهٔ دوستان، اقوام، پدر و مادر و مشاوران و همچنین عدم احراز شرایط لازم برای تحصیل در دیگر رشته‌ها نیز در جذب آنها به رشته‌های فوق‌الذکر، تأثیر داشته است.

جدول شماره ۳. توزیع نظرات پاسخگویان شاخهٔ کاردانش در زمینهٔ رضایت از رشتهٔ تحصیلی

رتبه	تعداد کل	تعداد	مجموع	زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گزینه	
									ف	%
۱	۳/۹۸	۰/۹۷۲	۴۵۶۹	۱۵۶۸	۱۷۸۳	۸۹۵	۲۰۹	۱۱۴	۴	میزان رضایت به تحصیل در شاخهٔ کاردانش در ابتدای تحصیل
			۱۰۰	۳۴/۳	۳۹	۱۹/۶	۴/۶	۲/۵	%	
۳	۳/۶۸	۱/۱۱۱	۴۵۶۵	۱۲۰۳	۱۶۱۳	۱۱۲۱	۳۷۸	۲۵۰	۴	میزان رضایت از تحصیل در شاخهٔ کاردانش در حال حاضر
			۱۰۰	۲۶/۴	۳۵/۳	۲۴/۶	۸/۳	۵/۵	%	
۵	۲/۹۳	۱/۲۱۲	۴۵۴۷	۵۵۴	۹۵۳	۱۳۰۶	۱۱۳۴	۶۰۰	۴	میزان علاقمندی به ادامه تحصیل در رشته‌های غیر کاردانش
			۱۰۰	۱۲/۲	۲۱	۲۸/۷	۲۴/۹	۱۳/۲	%	
۲	۳/۸۷	۱/۱۶۸	۴۳۳۱	۱۶۵۸	۱۲۹۶	۸۰۱	۳۳۳	۲۴۳	۴	میزان تمایل برای ادامهٔ تحصیل در رشته مرتبط با دیپلم
			۱۰۰	۳۸/۳	۲۹/۹	۱۸/۵	۷/۷	۵/۶	%	
۴	۳/۳۳	۱/۱۷۳	۴۵۳۵	۸۸۹	۱۴۹۳	۱۲۷۰	۴۹۰	۳۹۲	۴	میزان توصیه به دوستان جهت تحصیل در شاخهٔ کاردانش
			۱۰۰	۱۹/۲	۳۲/۹	۲۸	۱۰/۸	۸/۶	%	

مقیاس: ۱=خیلی کم، ۲=کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد، ۵=خیلی زیاد

وضعیت اشتغال و بیکاری در میان فارغ‌التحصیلان کاردانش

از مجموع ۴۶۳۱ نفر فارغ‌التحصیل شاخهٔ کاردانش در سه رشته کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت، ۱۴/۱ درصد شاغل ۳/۴ درصد شاغل در حال تحصیل، ۵۱/۶ درصد بیکار، ۳۰/۹ درصد در حال ادامه انجام خدمت سربازی هستند. اگر براساس محاسبه مرکز آمار ایران فارغ‌التحصیلان در حال ادامه تحصیل و در حال انجام خدمت سربازی را جزء شاغلان در نظر

بگیریم، کل شاغلان به حدود ۴۸/۴ درصد بالغ می‌شود. جدول شماره ۴ وضعیت فارغ‌التحصیلان کاردانش را در این زمینه نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴. وضعیت فعلی فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش

وضعیت	شرح	فراوانی	درصد
شاغل		۶۵۱	۱۴/۱
شاغل در حال ادامه تحصیل		۱۵۹	۳/۴
در حال انجام خدمت سربازی		۱۴۳۳	۳۰/۹
بیکار		۲۳۸۸	۵۱/۶
جمع		۴۶۳۱	۱۰۰

بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان کاردانش برحسب جنسیت

براساس اطلاعات جدول شماره (۵) در حدود ۲۲ درصد از مردان و در حدود ۱۳ درصد از زنان فارغ‌التحصیل کاردانش در رشته‌های پیش گفته در زمان انجام مطالعه شاغل بوده‌اند.

جدول شماره ۵. وضعیت اشتغال و بیکاری فارغ‌التحصیلان رشته کامپیوتر، امور مالی و

حسابداری و زراعت برحسب جنسیت

وضعیت	مرد		زن		جمع
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
شاغل	۵۲۳	۲۱/۹۰	۲۸۷	۱۲/۸۱	۸۱۰
بیکار	۱۸۶۵	۱۹/۵۶	۱۹۵۳	۸۷/۱۹	۳۸۲۱
جمع	۲۳۸۸	۲۲/۴۳	۲۲۴۰	۱۰۰	۴۶۳۱

برای تفسیر دقیق‌تر وضعیت اشتغال و بیکاری فارغ‌التحصیلان کاردانش مورد مطالعه، از نسبت بیکاری و اشتغال در جمعیت فعال جامعه ایران استفاده می‌شود. با توجه به اینکه اکثر فارغ‌التحصیلان در گروه سنی ۱۹-۲۵ قرار دارند، این مقایسه در گروه سنی آنها در سطح کشور انجام می‌شود. بنابر گزارش مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۳ میزان فعالیت اقتصادی جمعیت ۲۴-۲۰ ساله در کشور ۴۸/۱ درصد است که این نسبت برای مردان ۷۹/۲ درصد و برای زنان ۱۶/۷ درصد بوده است. از ۴۸/۱ درصد جمعیت فعال کشور در گروه سنی ۲۴-۲۰ سال، ۱۶/۷ درصد را جمعیت فعال زنان و ۷۹/۲ درصد را جمعیت مردان تشکیل می‌دهد. از ۷۹/۲ درصد جمعیت فعال مردان، در حدود ۶۳/۱ درصد شاغل و از ۱۶/۷ درصد جمعیت فعال زنان ۹/۵ درصد شاغل هستند. مقایسه آمار اشتغال و بیکاری فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش مندرج در جدول شماره ۵ با نسبت‌های اشتغال

و بیکاری جمعیت فعال کشور در اطلاعات مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که در هر دو مورد نسبت اشتغال و بیکاری فارغ‌التحصیلان کاردانش با نسبت اشتغال و بیکاری جمعیت فعال کشور در گروه سنی ۱۹-۲۴ سال متفاوت است. بدین معنی که درصد اشتغال فارغ‌التحصیلان کاردانش از درصد اشتغال گروه سنی هم‌تایان آنان در جمعیت فعال کشور پایین‌تر و نسبت بیکاری آنها از طبقه سنی آنها در جمعیت فعال کشور بالاتر است. حتی اگر بپذیریم که درصدی از فارغ‌التحصیلان در حالت بیکاری آشکار^۱ قرار دارند، یعنی به دلایل گوناگون مانند در اختیار داشتن منابع مالی، انگیزه کافی برای اشتغال در بازار کار نداشته باشند و همچنین بخشی از فارغ‌التحصیلان دختر به دلایل فرهنگی، ازدواج و درصدی از فارغ‌التحصیلان پسر به دلیل آنکه به تازگی خدمت سربازی خود را به پایان رسانده و به طور جدی برای اشتغال خود تلاش ننموده‌اند، باز هم اختلاف نسبت بیکاری فارغ‌التحصیلان کاردانش با نسبت بیکاری طبقه سنی آنان در جمعیت فعال کشور به حدی است که نمی‌تواند توجیه‌کننده وضعیت بیکاری فارغ‌التحصیلان کاردانش در بازار کار باشد، بنابراین این فرضیه که تحصیل در شاخه کاردانش شانس اشتغال فارغ‌التحصیلان را در بازار کار افزایش نداده است به شدت تقویت می‌شود. به منظور ترسیم تصویری دقیق‌تر و شاخصی معتبرتر از وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان کاردانش، نسبت اشتغال آنان در بازار کار با فارغ‌التحصیلان شاخه نظری مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان کاردانش مورد مطالعه با فارغ‌التحصیلان شاخه نظری

به منظور بررسی دقیق‌تر وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در سه رشته کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت، وضعیت آنان با وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه نظری مورد مقایسه قرار گرفت. برای انجام این کار از هر استان ۱۸۰ نفر فارغ‌التحصیل شاخه نظری و در مجموع ۱۴۸۶ نفر نمونه از استانهای مورد مطالعه انتخاب شدند. از میان فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش نیز به همین تعداد نمونه و به طور کاملاً تصادفی انتخاب و وضعیت اشتغال و بیکاری آنان با یکدیگر مقایسه شد که نتیجه در جدول شماره ۶ ارائه شده است.

1. open unemployment

جدول شماره ۶. مقایسه وضعیت اشتغال و بیکاری فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش و نظری

شاخه نظری		شاخه کاردانش		وضعیت	شاخه
		درصد	فراوانی		
۱۱/۶	۱۷۳	۱۴/۵	۲۱۵	شاغل	
۴/۲	۶۲	۳/۲	۴۷	شاغل در حال ادامه تحصیل	
۳۵/۴	۵۲۶	۵۲/۶	۷۸۱	بیکار	
۳/۶	۵۳	۶/۶	۹۸	در حال انجام خدمت سربازی	
۴۵/۲	۶۷۲	۲۳/۲	۳۴۵	در حال ادامه تحصیل	
۱۰۰	۱۴۸۶	۱۰۰	۱۴۸۶	جمع	

اگر از داده‌های موجود در جدول فوق فقط درصد اشتغال به کار را در نظر بگیریم در حدود ۱۷/۷ درصد فارغ‌التحصیلان کاردانش در رشته‌های سه گانه مذکور و ۱۵/۸ درصد فارغ‌التحصیلان نظری در بازار کار شاغل هستند که با اختلاف ۲/۱ درصد، وضعیت به نفع فارغ‌التحصیلان کاردانش است، اما کماکان نسبت بیکاری فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش بیشتر از فارغ‌التحصیلان شاخه نظری است. اگر بر مبنای روش مرکز آمار وضعیت اشتغال و بیکاری محاسبه شود، قدر مطلق نسبتها متفاوت می‌شود. بدین معنی که افراد در حال انجام خدمت سربازی و شاغل به تحصیل نیز جزء شاغلان محسوب شود. در این صورت نسبت اشتغال فارغ‌التحصیلان کاردانش ۴۷/۵ درصد و نسبت بیکاری آنان ۵۲/۶ درصد و نسبت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه نظری ۶۴/۶ درصد و نسبت بیکاری آنان ۳۵/۴ درصد است که در این صورت وضعیت به نفع فارغ‌التحصیلان شاخه نظری است. نتایج این بررسی نیز تقویت این فرضیه را در پی دارد که اشتغال به تحصیل در رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت شانس اشتغال فارغ‌التحصیلان آن را در بازار کار به ویژه در مقایسه با گروههای مشابه آنان (فارغ‌التحصیلان شاخه نظری) افزایش نداده است.

بررسی وضعیت اشتغال و بیکاری پاسخگویانی که ادامه تحصیل نداده‌اند

به منظور بررسی دقیق تر وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش مورد مطالعه در مقایسه با فارغ‌التحصیلان شاخه نظری، نسبت اشتغال آنان در مورد فارغ‌التحصیلانی که ادامه تحصیل نداده‌اند نیز محاسبه شد (هم فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش و هم فارغ‌التحصیلان شاخه نظری). نتایج حاصل نشان داد که از ۶۱۷ نفر فارغ‌التحصیلان کاردانش که ادامه تحصیل نداده یا موفق به ادامه تحصیل نشده بودند، تنها ۱۱۴ نفر (۱۸/۵ درصد) شاغل بودند و بیش از ۷۱ درصد آنها (۴۴۲ نفر) بیکار و در حدود ۱۰ درصد (۶۰ نفر) نیز در حال خدمت سربازی بودند. این در حالی است که از ۶۱۷ نفر فارغ‌التحصیلان نظری که ادامه تحصیل نداده بودند، ۱۴۱ نفر (۲۲/۹

درصد) شاغل، ۴۲۵ نفر (۶۸/۹ درصد) بیکار و ۵۱ نفر (۸/۲ درصد) نیز در حال خدمت سربازی بودند (جدول شماره ۷).

نتایج حاصل از این مقایسه نیز نشان می‌دهد که فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در رشته‌های کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت در رقابت بر سر دستیابی به شغل در بازار کار با فارغ‌التحصیلان شاخه نظری از شانس اشتغال کمتر برخوردار بوده‌اند.

جدول شماره ۷. توزیع وضعیت اشتغال و بیکاری فارغ‌التحصیلانی که ادامه تحصیل نداده‌اند

شاخه		شاخه کاردانش		شاخه نظری	
وضعیت	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
مشغول انجام خدمت سربازی	۶۰	۹/۷	۵۱	۸/۲	
شاغل به کار	۱۱۴	۱۸/۵	۱۴۱	۲۲/۹	
بیکار	۴۴۲	۷۱/۶	۴۲۵	۶۸/۹	
جمع	۶۱۷	۱۰۰	۶۱۷	۱۰۰	

داده‌های جدول شماره ۶ و ۷ نشان می‌دهد که تحصیل در دانش‌آموزان سه رشته فوق‌الذکر شاخه کاردانش شانس اشتغال فارغ‌التحصیلان آن را در مقایسه با فارغ‌التحصیلان شاخه نظری افزایش نداده است. این یافته‌ها کارآئی شاخه کاردانش را در زمینه تحقق بخشیدن به اهداف، یعنی مهارت آموزی به منظور فراهم کردن زمینه اشتغال فارغ‌التحصیلان مورد تردید جدی قرار می‌دهند و فلسفه وجودی آن را زیر سوال می‌برند. از سویی هم مطالعات انجام شده در زمینه علل بیکاری فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش از جمله مطالعات مرادی (۱۳۷۷)، پناهی (۱۳۷۹)، حنیفی (۱۳۸۰)، عطاران (۱۳۸۰)، برزگر (۱۳۸۲ و ۱۳۸۱) نشان می‌دهد که مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در بیکاری فارغ‌التحصیلان کاردانش، نبود یا کمبود شغل مرتبط با رشته تحصیلی آنان است. این یافته‌ها با نتایج مطالعات پاورز^۱ (۱۹۷۴) و واترز^۲ (۱۹۸۳) و جاناتان^۳ (۱۹۹۴) که بیکاری فارغ‌التحصیلان مدارس حرفه‌ای را عمدتاً ناشی از شرایط کمبود شغل ارزیابی می‌کنند، بیشتر تقویت می‌شود. شایان ذکر است که بعضی از صاحب‌نظران، نبود یا کمبود شغل مرتبط با رشته تحصیلی در مورد فارغ‌التحصیلان مدارس حرفه‌ای را ناشی از ماهیت نظام‌های مهارت آموزی می‌دانند که دولتها برنامه‌ریزی می‌کنند و به اجرا می‌گذارند و معتقدند که دولتها در برنامه‌ریزیهای خود بیشتر تحت

1. Powers
2. Watts
3. Jonathan

تأثیر ملاحظات اجتماعی و سیاسی مرتبط با طرف عرضه (دانش‌آموزان)، پیروی از رویکرد برنامه‌ریزی بر مبنای امکانات مالی، انسانی و کالبدی موجود در محل قرار می‌گیرند و به نشانه‌ها و نیازهای فعلی و آتی بازار کار و محدودیتهای اقتصادی موجود در طرف تقاضا برای مهارت آموزی، بی‌اعتنا یا کم توجه‌اند که در نهایت منجر به بیکاری تحصیل کرده‌ها و بیکاری پنهان کارگران تربیت شده و ماهر می‌شود (تی.اف. کلی (۱۹۹۴)، آدامز (۱۹۹۴) و نفیسی (۱۳۷۸)). این تحلیل صاحب‌نظران در مورد ریشه یابی بیکاری فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش نیز می‌تواند قابل‌تعمیم باشد زیرا برنامه‌ریزی این آموزشها را دولت با استفاده از امکانات دولتی صورت می‌دهد و مبنای تأسیس یا توسعه رشته‌های کاردانش، عمدتاً امکانات موجود در محل است و اغلب نیازها و الزامات بازار کار در آن دخالت چندانی ندارند (شریعت‌زاده، ۱۳۸۵). به طوری که ادامه این وضعیت سبب شده است که تراکم دانش‌آموزان شاخه کاردانش در چند رشته محدود صورت گیرد. آمارهای موجود نشان می‌دهند که ۵۹٪ این دانش‌آموزان، در ۱۰ رشته مهارتی به تحصیل اشتغال دارند. این در حالی است که تعداد ۳۲۰ رشته مهارتی برای شاخه کاردانش در نظر گرفته شده است.

میزان رضایتمندی از شغل فعلی

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ۳۶/۳ درصد از فارغ‌التحصیلان مورد مطالعه در حد متوسط از شغل خود رضایت دارند. در حدود ۴۸ درصد از آنها میزان رضایتمندی شغلی خود را زیاد و خیلی زیاد و ۱۶ درصد کم و خیلی کم بیان کرده‌اند. در مجموع، میانگین رضایتمندی از شغل این دسته از افراد با استفاده از طیف لیکرت (نمره از یک تا ۵) در حدود ۳/۴۵ به دست آمد، که بیانگر رضایتمندی بالای فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش از شغل خود می‌باشد (جدول شماره ۸).

حسن‌پور (۱۳۸۰) در تحقیق خود در استان اردبیل پیرامون وضعیت فارغ‌التحصیلان شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش نتیجه گرفت که ۴۳ درصد افراد شاغل از شغل خود رضایت ندارند و رضایت شغلی در میان فارغ‌التحصیلان مرد رشته کامپیوتر، بیشتر از رشته الکترونیک است. برزگر (۱۳۸۲) نیز در مطالعه خود در مورد وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان رشته‌های نقشه‌کشی ساختمان و حسابداری شاخه کاردانش در شهرستانهای تهران می‌نویسد: در مجموع ۶۵ درصد افراد شاغل

اعلام کرده‌اند که از شغل خود رضایت ندارند و رضایتمندی شغلی در میان فارغ‌التحصیلان مرد رشته نقشه‌کشی ساختمان بیشتر از رشته حسابداری است.

میزان ارتباط شغل با مدرک تحصیلی

نتایج حاصل از تحقیق پیرامون ارتباط شغل با مدرک تحصیلی فارغ‌التحصیلان مورد مطالعه کاردانش در سه رشته مذکور نشان داد که بیشتر از ۳۸ درصد از آنها میزان ارتباط شغل خود با رشته دیپلم را در حد خیلی کم و کم ابراز کرده‌اند و در حدود ۴۸ درصد نیز میزان ارتباط شغل خود با رشته دیپلم را در حد زیاد و خیلی زیاد و در حدود ۲۰ درصد از آنها نیز اعلام کرده‌اند که میزان ارتباط شغل با مدرک تحصیلی دیپلمشان در حد متوسط است. در مجموع میانگین میزان ارتباط رشته تحصیلی و شغل فارغ‌التحصیلان با استفاده از طیف لیکرت (نمره از یک تا ۵) در حدود "۳" به دست آمد که بالاتر از حد متوسط است، اما این یافته در مقایسه با یافته‌های موجود در زمینه میزان ارتباط رشته تحصیلی فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش با شغل آنها تا حدودی متفاوت به نظر می‌رسد. یافته‌های پژوهشی (برای مثال، برزگر، ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲؛ لرستانی، ۱۳۸۱؛ عطاران، ۱۳۸۰؛ حنیفی، ۱۳۸۰؛ میرهادی، ۱۳۸۰) آشکارا بیان می‌کنند که غالباً میان رشته تحصیلی افراد و مشاغل آنها تناسبی وجود ندارد یا تعدادی محدود از فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش توانسته‌اند مشاغل مرتبط با رشته خود را احراز کنند. تحقیقات دیگر، نظیر یافته‌های این تحقیق و یافته‌های تحقیقات پناهی (۱۳۷۹)؛ و خانی (۱۳۸۰) نشان داده است که در حدود نیمی از فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در مشاغل مرتبط با رشته خود و نیمی دیگر در مشاغل غیر مرتبط با رشته خود، مشغول کار می‌شوند. بعضی دیگر از یافته‌ها، نظیر یافته‌های فتح آبادی (۱۳۸۰) و جلالی (۱۳۷۹)، ارتباط تقریباً بالایی (در حدود ۶۰ تا ۸۰ درصد) را میان رشته تحصیلی فارغ‌التحصیلان کاردانش و مشاغل آنها نشان می‌دهند.

جدول شماره ۸. توزیع میزان رضایت و ارتباط شغل با مدرک تحصیلی فارغ‌التحصیلان کاردانش

میزان رضایت		خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
تا چه حد از شغل فعلی راضی هستید؟		۵/۴	۹۴	۱۰/۵	۳۲۳	۳۶/۳	۲۵۷	۲۸/۸	۱۶۹	۱۹	۱۶۹
شغل فعلی تا چه حد مرتبط با رشته تحصیلی دیپلم شماست؟		۲۰/۶	۲۳/۶	۱۳۰	۱۴/۹	۱۷۳	۱۹/۸	۱۸۹	۲۱/۷	۱۷۴	۲۰

نحوه دستیابی فارغ‌التحصیلان به شغل

بیشتر فارغ‌التحصیلان مورد مطالعه از طریق معرفی دوستان و آشنایان به شغل فعلی دست یافته‌اند (۴۷/۱۲ درصد). فارغ‌التحصیلان کاردانش، مراجعه به ادارات و سازمانها و شرکت در آزمونهای استخدامی را در اولویتهای بعدی از لحاظ نحوه دستیابی به شغل عنوان کرده‌اند. لرستانی (۱۳۸۱) در بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان کاردانش استان کرمانشاه، نتیجه گرفت که روابط خانوادگی و اجتماعی افراد، موثرترین عامل در به دست آوردن شغل برای فارغ‌التحصیلان کاردانش است و تخصص و دانش نتوانسته جایگاه خود را در دسترسی به شغل به دست آورد. تحقیقات خانی (۱۳۸۰)؛ فتح آبادی (۱۳۸۰)؛ برزگر (۱۳۸۲) و عطاران (۱۳۸۰) نیز نتایج مشابهی با نتایج این تحقیق دست یافته‌اند. در تحقیقات آنها نیز بیشتر افراد شاغل، مشاغل خود را با مساعدت دوستان، اقوام و آشنایان خود به دست آورده‌اند.

اگزنها^۱ (۱۹۸۴)، وقوع این پدیده را نتیجه افزایش کمبود شغل در جامعه می‌داند و معتقد است در شرایط افزایش کمبود شغل چشم‌اندازهای افراد برای دستیابی به شغل به جای تکیه بر دستاوردهای آموزشی بیشتر متوجه زمینه‌های وابستگی اجتماعی می‌شود.

جدول شماره ۹. توزیع نحوه دستیابی فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در رشته‌های مورد مطالعه به شغل

شاخه کاردانش			نحوه اشتغال
فراوانی	درصد	درصد واقعی	
۱۳۴	۱۶/۵۴	۱۶/۷۵	از طریق مراجعه به ادارات و سازمانها
۳۷۷	۴۶/۵۴	۴۷/۱۲	از طریق معرفی دوستان و آشنایان
۴۵	۵/۵۵	۵/۶۲	از طریق شرکت در آزمونهای استخدامی
۲۴۴	۳۰/۱۲	۳۰/۵	سایر موارد
۱۰	۱/۲۳	-	بدون پاسخ
۸۱۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

● ویژگی‌های تحصیلی فارغ‌التحصیلان کاردانش در سه رشته کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت، (معدل سال اول دبیرستان، معدل دیپلم کاردانش) و همچنین نحوه جذب آنان به رشته‌های کاردانش و میزان رضایتمندی آنان از تحصیل در این ۳ رشته، مجموعاً نشان می‌دهد که ویژگی‌های ورودی دانش‌آموزان شاخه کاردانش، نسبت به گذشته، به طور قابل توجهی بهبود یافته است. درصد بالایی از دانش‌آموزان با سابقه تحصیلی و آموزشی خوب، جذب رشته‌های این شاخه می‌شوند. نتایج مطالعاتی که پیشتر در این زمینه صورت گرفته است از جمله، نفیسی (۱۳۷۸)، جلالی‌پور (۱۳۷۹) و برزگر (۱۳۸۲)، نتایجی متفاوت با نتایج این مطالعه را ارائه می‌دهد. انگیزه بالای دانش‌آموزان ورودی به شاخه کاردانش، می‌تواند موقعیت و پیشرفت تحصیلی بیشتری برای آنان در پی داشته باشد. مطالعات حسینی (۱۳۷۵) و کدیور (۱۳۸۰) نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که انگیزه لازم را برای ادامه تحصیل دارند، پیشرفت تحصیلی موفقیت‌آمیزی دارند. این موفقیت تحصیلی سبب می‌شود که این دانش‌آموزان برای ورود به بازار کار نیز شانس اشتغال بیشتری پیدا کنند. مطالعات لهنم و تیلور^۱ (۲۰۰۳) نشان می‌دهد که متغیر پیشرفت تحصیلی درصدی قابل ملاحظه از پراکندگی موفقیت شغلی و حرفه‌ای دانش‌آموختگان را تبیین می‌کند. از این رو پیشنهاد می‌شود که برنامه‌ریزان آموزشی وزارت آموزش و پرورش توجه بیشتر به بهبود سطح آموزش‌های مهارتی از طریق جذب نیروی انسانی مناسب، تأمین تجهیزات آموزشی و غیره داشته باشند. نقش کارشناسان بخش آموزش و پرورش معاونت راهبردی ریاست جمهوری (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی سابق) در این رابطه و از طریق تأمین بودجه و اعتبارات لازم کلیدی و تعیین‌کننده خواهد بود.

● یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بیش از نیمی از فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در رشته‌های مذکور در زمان انجام‌دادن مطالعه بیکار هستند. از طرف دیگر مهم‌ترین عامل بیکاری از دیدگاه فارغ‌التحصیلان مورد مطالعه، کمبود زمینه اشتغال در زمینه رشته تحصیلی آنهاست. این پیامد به خلاف انتظار و مغایر با فلسفه وجودی آموزش‌های مهارتی (کاردانش) است. به نظر می‌رسد پیشنهادات ذیل بتوانند به بهبود زمینه اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش به ویژه اشتغال مرتبط آنها کمک نماید.

الف) رویکرد برنامه‌ریزی در شاخه‌های کاردانش به ویژه در مورد سه رشته کامپیوتر، امور مالی و حسابداری و زراعت، که بر مبنای رویکرد ناکارآمد منبع محوری و برنامه‌ریزی متمرکز و از بالا به پایین است تغییر یابد و برنامه‌ریزی برای تأسیس یا توسعه رشته‌های کاردانش در سطوح استانی و مناطق به برنامه‌ریزان استانی واگذار گردد. نتایج یک مطالعه (اسکندری ۱۳۷۸) نشان می‌دهد که رویکرد عدم تمرکز در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بسیار مهم است.

ب) اهداف کلی و راهبردهای شاخه‌های کاردانش در برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۸۸-۱۳۸۴) که مبتنی بر ارتقای «کیفیت آموزشی» و «رشد موزون» آموزش‌های کاردانش است مورد توجه قرار گرفته و به اجرا درآید.

● با توجه به تحولات سریع تقاضا برای نیروی کار در کشور، بازنگری مستمر در برنامه آموزش‌های مهارتی کاردانش ضروری است. انجام پژوهش‌های ادواری در مورد وضعیت فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش و ارائه نتایج آن می‌تواند به برنامه‌ریزان ذیربط برای برنامه‌ریزی مناسب و مؤثر در شاخه کاردانش کمک قابل توجهی نماید.

منابع

- اسکندری، حسین (۱۳۸۷). تمرکززدایی اگر همه جا مهم است، در آموزش فنی و حرفه‌ای مهم‌تر است، در مجموعه مقالات همایش تمرکز یا عدم تمرکز در برنامه‌ریزی درسی، جلد اول به کوشش نعمت‌الله موسی‌پور.
- اگزنها (۱۹۸۴). حرفه‌گرایی: پیش‌فرضهای نظری، ترجمه فاطمه فقیهی. در دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش نفیسی، عبدالحسین، جلد چهارم، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، ۱۳۸۲.
- ای. وی آدامز (۱۹۹۴). آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای و شرایط محیطی اقتصاد کلان، در نفیسی، عبدالحسین، دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش، جلد سوم، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، ۱۳۸۲.
- برزگر، محمود (۱۳۸۱). بررسی وضعیت اشتغال مهارت‌آموختگان رشته‌های کامپیوتر و الکترونیک شاخه کاردانش شهر تهران. طرح پژوهشی. سازمان آموزش و پرورش شهر تهران.
- برزگر، محمود (۱۳۸۲). مطالعه وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان رشته‌های نقشه‌کشی ساختمان و حسابداری شاخه کاردانش در شهرستانهای استان تهران. طرح پژوهشی، سازمان آموزش و پرورش شهرستانهای استان تهران.
- پناهی، حسینقلی (۱۳۷۹). وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در شهرستان اردبیل. اداره کل آموزش و پرورش استان اردبیل.
- کلی، تی اف. (۱۹۹۴). آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای: بهبود اثربخشی هزینه در کشورهای در حال توسعه، در نفیسی، عبدالحسین، دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش، جلد سوم، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، ۱۳۸۲.
- جلالی، یاور (۱۳۷۹). بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کاردانش در شهرستانهای استان تهران، گزارش تحقیق، اداره کل آموزش و پرورش شهرستانهای استان تهران.
- حسن‌پور، حسن (۱۳۷۹). بررسی جایگاه اشتغال دانش‌آموختگان کاردانش و فنی حرفه‌ای در شهرستان اردبیل. طرح پژوهشی. اداره کل آموزش و پرورش استان اردبیل.
- حسینی، سیداسماعیل (۱۳۷۵). بررسی عوامل موثر در مهارت‌آموزی دانش‌آموزان شاخه کاردانش در سطح استان مازندران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی قائم‌شهر.
- حق‌پرست، نبی‌الله (۱۳۷۷). بررسی وضعیت شغلی و کارایی فارغ‌التحصیلان کاردانش و عوامل مؤثر بر آن در استان مازندران، ورودیهایی ۷۲-۱۳۷۱. طرح پژوهشی. اداره کل آموزش و پرورش استان مازندران.
- حنیفی، عطاءالله (۱۳۸۰). رابطه آموزشهای رسمی، مهارتی شاخه کاردانش با اشتغال فارغ‌التحصیلان در سالهای ۱۳۷۴-۱۳۷۳ در استان کردستان. اداره کل آموزش و پرورش استان کردستان.
- خانی، علی (۱۳۸۰). بررسی وضعیت اشتغال و عوامل مرتبط با اشتغال دانش‌آموختگان شاخه کاردانش در استان خراسان. سازمان آموزش و پرورش استان خراسان.
- ر. جانانان (۱۹۹۴). حرفه‌گرایی: پیش‌فرضهای نظری، در فقیهی، فاطمه، دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش، جلد چهارم، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، ۱۳۸۲.
- شریعت‌زاده، مهدی (۱۳۸۵). طراحی الگوی انطباق و سازگاری رشته‌های کاردانش با نیازهای بازارکار در شهر تهران، شورای تحقیقات آموزش و پرورش شهر تهران.
- شفیعی، شفیع (۱۳۸۱). بررسی علل عدم تمایل دانش‌آموزان به شاخه فنی و حرفه‌ای کاردانش در اردبیل. سازمان آموزش و پرورش استان اردبیل.
- عصاره، پروین؛ امیدیان، مرتضی (۱۳۷۴). بررسی رابطه بین علاقه به انتخاب رشته تحصیلی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان سال دوم نظام جدید متوسطه در شهرهای دزفول و اهواز، اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان.

- عطاران، نادره (۱۳۸۰). بررسی وضعیت اشتغال و عوامل مرتبط با اشتغال دانش‌آموختگان شاخه‌کارانش در شهر مشهد. اداره کل آموزش و پرورش استان خراسان.
- فانی، علی اصغر (۱۳۷۸). کارانش، روشی نو برای پیوند آموزش و بازار کار. فصلنامه آموزشی-خبری کارانش. شماره ۳۸-۳۷.
- فتح‌آبادی، محمد باقر (۱۳۸۰). بررسی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان کارانش سالهای ۷۶-۱۳۷۴ در استان مرکزی. شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان مرکزی.
- کدیور، پروین (۱۳۸۰). بررسی تأثیر مولفه‌های خودکارآمدی، خودگردانی، انگیزشی و هوش در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- لرستانی، ایرج (۱۳۸۱). بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کارانش در استان کرمانشاه. سازمان آموزش و پرورش استان کرمانشاه.
- مطیعی، محسن (۱۳۷۶). نظام جدید آموزش متوسطه و نقش دستگاههای اجرایی. فصلنامه جهاد، شماره ۱۸۷-۱۸۶.
- مهدی‌زاده، عباس (۱۳۷۶). میزان اثربخشی شاخه کارانش در ارتباط با اشتغال فارغ‌التحصیلان در استان کرمان در سالهای ۷۵-۱۳۷۴. اداره کل آموزش و پرورش استان کرمان.
- میرهادی، مهدی (۱۳۸۰). بررسی میزان اشتغال فارغ‌التحصیلان شاخه کارانش در مشاغل مرتبط در استان اصفهان. اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان.
- نفیسی، عبدالحسین (۱۳۷۸). بررسی نارسائیهای ارتباط نظامهای آموزش و پرورش و بازار کار و ارزیابی راه‌حلهای اصلاحی. تهران: انتشارات مدرسه.
- نیرومند، بهزاد (۱۳۸۱). بررسی عوامل مؤثر بر جذب و نگهداری دانش‌آموزان برای ادامه تحصیل در هنرستانهای حرفه‌ای، اداره کل آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی.
- وزارت آموزش و پرورش (۱۳۸۳). سند توسعه شاخه کارانش در برنامه چهارم توسعه، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، معاونت آموزش و پرورش نظری و مهارتی.
- معاونت برنامه‌ریزی و توسعه مدیریت (۱۳۸۶)، آمار آموزش و پرورش در سال تحصیلی (۱۳۸۷-۱۳۸۶)، دفتر آمار، برنامه‌ریزی و بودجه.
- یو- پینگ چونگ (۱۹۹۴). بازده سرمایه‌گذاری در آموزشهای فنی و حرفه‌ای در کشورهای در حال توسعه، در نفیسی، عبدالحسین، دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش، جلد سوم، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، ۱۳۸۲.
- Abdul Mannan (2007). vocational high school and business and Industry Linkage in preparing trained workforce in Indonesia, *International journal of vocational education and training* vol. 16 No 2.
- Grant, p (1992). *Vocational education in the united states 1969-1990*, U. S A. department of education.
- Lehan & Taylor (2003). Giving Bmployers, what they want? New Vocationalism in Alberta, *journal of education and work*, vol 16, Issue1.
- Powers. T. F (1979) *educating for caress: Policy Issues in a time of change*, Pennsylvania state university.
- Ramlee, B. M (1999). *The role of vocational and Training education in the Industria Lized of Malasia*, unpublished Doctoral Desertation, purdne University.
- Rojerski J.W (2002). preparing the work force of tomorrow. A conceptual framework for career and technical Education, *Journal of vocational Education research*.
- Sang Hoon Bae & Jihoon song (2006). Youth unemployment and the role of career and technical Education: A study of the Korean Labor market, *journal of career and Technical Education Research*. Vol. 31.
- Watts. A. G (1983). *Education, unemployment and the Future of work*. Open University press, Milton Keynes.